

Milován Orsolya

Témavezető: Navracsics Tibor

A MAGYAR ÉS AZ ÖRMÉNY NEMZET- ILLETVE DIASZPÓRA POLITIKA ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

Paradox helyzet, hogy Magyarország az esetek túlnyomó részében értetlenséggel és rosszállással találkozik a külhoni magyarság érdekében tett lépései miatt az európai – így különösen a szomszédos – országok részéről, ugyanakkor más, jelentős diaszpórával rendelkező államok viszont elismeréssel figyelik a szerintük rendkívül átfogó magyar nemzetpolitika lépéseit. Mondhatjuk, könnyű helyzetben vannak, hiszen nem az ő területükön él jelentős számú magyar közösség. Magyarországon sokszor hivatkozik arra, hogy egyedülálló helyzetben van a világon: más államok döntései miatt a nemzet egy jelentős része országhatárokon kívül rekedt, egy másik része pedig elhagyta az országot, és most diaszpórában él. A történelmi okok és következményeik valóban egyedüliek, ám az a tény már kevésbé, hogy egy nemzet külhoni közösségekkel rendelkezzen. Gondoljunk Románia és Moldávia közeledésére, a nagyszámú kettős állampolgárok megjelenésére; nézzük meg a horvát választójogi szabályozást; vegyük számba azokat a lépéseket, amelyeket Szerbia tesz diaszpórájának megszólítására – és azt látjuk, hogy Magyarország közvetlen környezetében is jelen vannak azok a nemzetpolitikai¹ lépések, amelyekkel szerte a világon számos ország él.

Az örmény, izraeli, görög, olasz, orosz vagy kínai állam – hogy csak a legnagyobb diaszpóra közösségekkel rendelkező nemzeteket említsük – ugyan történelmükben eltérő eredetű, identitásában erősebb vagy éppen meggyengült közösségekkel bír külföldön, ám mindannyian jelentős erőforrásokat biztosítanak ahhoz,

¹ Dolgozatom szóhasználatában megkülönböztetem a nemzetpolitikát a diaszpóra politikától. Valójában egyiknek sincs pontos definíciója, és ez utóbbi használata a nyugati magyarságot illetően még csak megszilárdulóban van. A magyar fogalomhasználat szerint a nemzetpolitika a külhoni magyarságra vonatkozó politika. Ennek természetesen része a diaszpóra politika. A magyarországi szóhasználat megkülönbözteti a két típusú közösséget, a szomszédos országokban élő magyarokat és a diaszpórában élő magyarokat, ám a rájuk vonatkozó szakpolitika megnevezését egy névvel, nemzetpolitikával illeti.

hogy diaszpórában élő nemzettársaik megőrizték identitásukat. Ezek az államok viszonzást várnak diaszpóra közösségeiktől, és ebben csalódnuk sem kell – elég csak a külföldön élő kínaiak hozzájárulására gondolni a kínai gazdasághoz. Ezek az államok erőforrásként használják diaszpórájukat – és itt mindkét szó, az „erőforrás” és a „használat” is helytálló, valóban ekként tekintenek közösségeikre. Ezen országok jelentős része pedig azzal a dilemmával is szembesül, hogy egy-egy szomszédos országban is élnek nemzettársaik.

A dolgozat azt állítja, hogy Magyarország helyzete a külhoni magyarokkal nem is olyan egyedülálló, mint ahogy arra gyakran gondolunk. Ebből pedig az következik, hogy jobban meg kell ismernünk azokat az országokat, amelyek hasonló helyzetben vannak az előttük álló kihívásokkal illetően. Ha megismerjük azokat a lépéseket, amelyeket ezen országok tesznek külföldön (diaszpórában illetve a szomszédos országokban) élő közösségeik nemzeti identitásának megőrzése érdekében, talán azt is megértjük, hogy miért tekintenek Magyarországra többen elítélően nemzetpolitikája miatt. Egy alapos és széles körű nemzetközi elemzés – amire most nem vállalkozunk – rámutathatna arra, hogy Magyarország szomszédainak kifogásait a nemzetközi porondon az legitimálja, hogy a világ számos országában az anyaország nemzetpolitikai lépései valós veszélyt jelenthetnek más országok területi integritására nézve. Magyarország ezeket a félelmeket nem hajlandó komolyan venni, hiszen a magyar politikának már évtizedek óta nem célja az elcsatolt területek visszafoglalása. Ez sem szándékában, sem módjában nem áll, amivel szomszédaink is tisztában vannak. Ugyanakkor tisztában kell lennünk vele, hogy egyes országok nemzetpolitikai törekvései valóban a területszerzést, befolyás-növelést (is) szolgálják. Ha tisztában vagyunk azzal, hogy ezek a világ egyes részein legitim és elfogadott eszközök, akkor sikeresebben magyarázhatjuk el a nemzetközi közvélemény számára azt, hogy a magyar nemzetpolitika háttérben nem ilyen törekvések húzódnak meg.

Jelen dolgozat témája az örmény és a magyar nemzetpolitika dilemmáinak és választott módszereinek összehasonlítása. Örményországról keveset tud a magyar közvélemény, ezért (és a terjedelmi korlátok miatt) a külföldön élő nemzetrészek bemutatásánál csak az örmény diaszpóra kialakulására tér ki az írás, feltételezve, hogy a külhoni magyarságról bővebb ismeretekkel rendelkezünk.

Történelmi helyzet

Örményország három dologról ismert: 301-ben, a világon elsőként vette fel a kereszténységet; hatalmas trauma érte 1915-16-ban, amikor a Törökország területén

élő 2,5 millió örményből 1,5 milliót kiirtottak; többek között a genocídium következményeként arányaiban a legnagyobb diaszpórával rendelkezik – míg az országban 3 millióan, diaszpórában körülbelül 6-10 millióan élnek. A történelem során úgy alakult, hogy bár az örmény egy nagyon régi nemzet, de fiatal állammal bír.

A diaszpóra-lét nem szokatlan jelenség az örmény történelem folyamán. Már az 1-4. századtól kezdve tudunk elszakadt örmény közösségekről, az üldöztetések elől sokan kerestek máshol védelmet. Maga az örmény spiurk kifejezés is, amely a diaszpóra fogalom örmény megfelelője, már a 12. században használatos volt.² Sokan mégis az örmény diaszpóra kialakulásának kulcsmomentumaként az 1915-16-os népirtást nevezik meg, amelynek következményeként rengetegen menekültek el. Ezt követte egy második hullám, amikor 1920 körül a szovjet hatalomátvétel után főként Kelet-Örményországból menekültek el (1919-1923 között háromszázezer örmény áldozata volt a szovjet és a kurd gyilkosságoknak). Volt egy visszaáramlás is: 1947-49 között a szovjet uralom közel százezer örményt „repatriált” Örményországba, főként Közel-Keletről. A fentiekben leírt hullámokat követően természetesen a függetlenség kikiáltása után újabb kivándorlási hullám indult meg, ám ez már gazdasági típusú elvándorlást jelent.

Az örmény irodalom megkülönböztet két féle diaszpóra-fogalmat: a belső és a külső diaszpóra fogalmát.³ A belső diaszpóra tagjai a szovjet időszak alatt kerültek a különböző tagköztársaságokba; ez egy viszonylag új jelenség, kevésbé szervezettek, közvetlenebbül tarthatták a kapcsolatot az anyaországgal, és önként kerültek távol Örményországtól. Az „igazi” diaszpórának a külső diaszpórát tekintik, amely identitását civil szervezetek, politikai pártok és az örmény egyház által tartja meg. Az 1970-es évekig a kivándorlási hullámok célpontja a közel-keleti térség volt, ezt követően az Amerikai Egyesült Államok lett az elsődleges cél. Ez volt az az időszak, amikor az amerikai örmény diaszpóra egyre növekvő intenzitással szervezte meg magát, aktívan részt vett az amerikai politikai életben, lobbitevékenységet folytatott. A politikai aktivitás középpontjában az örmény népirtás tényének elismertetése állt. Ez az a közösség, amely 1991-től, az örmény függetlenség időpontjától kezdve humanitárius segélyekkel és gazdasági eszközökkel is segítette az új örmény államot.

A „külső” örmény diaszpóra-közösség közel sem egységes, sőt, nagyon is megosztott volt politikailag és ideológiailag.⁴ A hidegháború időszaka alatt az Örmény Forradalmi Föderáció nem ismerte el Szovjet-Örményországot mint az örmény

² Szent Nerses Shnorhali is használta, „i spiurs ashkharhi” – azaz a szétszórtva a világon (Lima 1998)

³ Policy Forum Armenia 2010, 8. o.

⁴ Policy Forum Armenia 2010, 8. o.

nemzet államát, és kapcsolatot sem tartott vele. Ugyanakkor mások hajlandóak voltak kapcsolatot tartani a tagköztársasággal. Az 1960-as évektől kezdve a szovjet hatalom felismerte a hatalom a diaszpórában rejlő lehetőségeket; ekkortól engedélyeztek egyfajta kapcsolattartást is a diaszpóra és az anyaország között, létrejött például a Diaszpórában élő örményekkel való kulturális kapcsolattartás bizottsága.

A diaszpóra egyes részei és az anyaország közötti szembenállás Örményország függetlenségével sem enyhült, sőt tovább bonyolódott. Az 1988-as nagy földrendezés, a karabahi háború és a függetlenség 1991-es kikiáltása új lendületet hozott a diaszpóra és az anyaország kapcsolatába, és a támogatás iránya is megfordult: míg korábban az az elképzelés élt, hogy az anyaországnak kell támogatnia a diaszpórát az identitásuk megőrzésében, ekkortól már a diaszpóra nyújtott segítséget Örményországnak.⁵

De sok minden más is a visszájára fordult: míg korábban a diaszpóra volt a „nacionalista”, úgy hirtelen az anyaország lett az. Sőt a függetlenség iránti vágygal valamint a karabahi mozgalommal olyannyira megerősödött a nacionalizmus az országban, hogy az már ellenszenvet szült a diaszpórában, amely az örmény nemzeti mozgalmat túlzott orosz-barátsággal vádolta. Ez a helyzet mindkét oldalon (úgy a diaszpórában, mint az anyaországban) sokakat értetlenséggel és csalódottsággal töltött el.

A fenti szembenállás különösen a karabahi háború kapcsán jelentkezett. Ismert, Hegyi-Karabah Azerbajdzsán délnyugati részén fekszik, közel az örmény határhoz. 1988-tól csatlakozni akart Örményországhoz (a lakosság 95 százaléka örmény), ám ez csak 1991-ben sikerült, Hegyi-Karabah Köztársaság kikiáltásával, de a kérdést nem sikerült egyértelműen rendezni. A két terület közötti összeköttetést 1994-re tudták megteremteni. A háborús viszály következtében Örményország viszonya szomszédjaival nem „felhőtlen”: Azerbajdzsánnal sikertelenek a béketárgyalások, Törökország (az azeriek támogatásával indokolva) 1993-ben zárta le a török-örmény határt. Grúziával is határvitája van Örményországnak, ezért ez a kapcsolat is ingatag.

A karabahi mozgalom meglepte a diaszpóra politikai pártjait, amelyek egy közös kommunikében el is ítélték azt.⁶ Ezt az anyaországi örmények ámulásként értékelték, amit csak kevéssé tudott elfeledtetni az a tény, hogy valójában a diaszpórából is sokan segítették az örmény győzelmet, pénzügyi és jogi eszközökkel, sőt sokan személyesen is kivették a részüket a harcokból. A későbbiekben a diaszpóra-vezetők is felülbírálták korábbi álláspontjukat, és támogatták Örményország és Hegyi-

⁵ Policy Forum Armenia 2010, 9. o.

⁶ Policy Forum Armenia 2010, 12. o.

Karabah újraegyesítését. Érdekes, hogy ez volt az a pont, amikor az örmény nemzetudatra jellemző „áldozat-szerep” megváltozni látszik: végre győzelmet érnek el egy kérdésben, amitől elkezd átfőrdődni a nemzetudat.

A fenti helyzethez nagyon hasonló történt 2008-ban, amikor Szerzs Szargszján lett az új államfő. Ellenfele, Levon Ter-Petroszján (a független Örményország első elnöke) vitatta győzelmét, és tiltakozó megmozdulásokra került sor az új, oroszbarát elnök ellen. A diaszpóra vezetők ismét állást foglaltak (Szargszján mellett), és sokan megint úgy érezték, nem a jó oldalon.

Ezek az események gyengítették az anyaország és a diaszpóra kapcsolatát. A diaszpóra úgy érezte, hogy kihasználják, amikor elfogadják az ország újjáépítéséhez adott anyagi támogatást, de nem engednek nekik beleszólást a politikai döntésekbe. Az anyaországban élők pedig úgy érezték, hogy a diaszpóra több esetben is cserbenhagyta őket.

Jogi keretek

Eltérő mértékben, de a külföldi közösségekkel rendelkező országok fontosnak tartják, hogy alkotmányaikban is említést tegyenek arról, milyen kapcsolat fűzi össze a nemzet anyaországi és külföldi részét, milyen feladatokat vállal az anyaország a külföldön élőket illetően.

Örményország Alkotmányának⁷ 11. cikke a külföldön élő örményekről így fogalmaz:

„Within the framework of the principles and norms of the international law the Republic of Armenia shall contribute to fostering relations with the Armenian Diaspora, protecting the Armenian historical and cultural values located in other countries, advancing the Armenian education and culture.”

Érdemes felidézni, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmányának 6. § (3) pontja, illetve Magyarország Alaptörvényének D) cikke hogyan említi a külföldi magyarságot: *„A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.”*⁸

„Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létreho-

⁷ Az Örmény Köztársaság Alkotmánya, 1995. július 05. 11. cikk

⁸ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya

zását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.”⁹

A három szövegrészletben egy dolog közös: az anyaországgal való kapcsolat-ápolás kívánalma. Míg az örmény szöveg kifejti, hogy a más országban található örmény történelmi és kulturális emlékek védelme is az anyaország feladata (az örmény oktatás- és kultúrafejlesztéssel egyetemben), addig a magyar Alkotmány meglehetősen homályosan fogalmaz azzal, hogy „felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért”. Ezt a felelősségi klauzulát az Alaptörvény megerősíti és az anyaország feladatait kibontja. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy míg az örmény jogforrás a kapcsolattartás mellett az értékekre helyezi a hangsúlyt, úgy a magyar inkább a közösségekről beszél.

Örményország és Magyarország egyaránt alkalmazza az egyszerűsített honosítás folyamatát, ám jelentős eltérések vannak a két eljárás között. Az örmény alkotmány így fogalmaz: „*The citizens of the Republic of Armenia shall be under the protection of the Republic of Armenia within the territory of the Republic of Armenia and beyond its borders. Armenians by birth shall acquire citizenship of the Republic of Armenia through a simplified procedure.*”¹⁰

Az állampolgársági törvényt 2007-ben módosította az örmény parlament,¹¹ megteremtve ezzel a kettős állampolgárság lehetőségét. A szabályozás szerint azok a 18 évnél idősebb, örmény felmenőkkel rendelkező személyek igényelhetik az örmény állampolgárságot, akik legalább három éve Örményországban élnek, beszélnek örményül és ismerik az Alkotmányt. Ugyanakkor, ha valaki örmény származású, úgy nem kell teljesíteni az első két feltételt. A törvény lehetővé teszi, hogy az is éljen ezzel a lehetőséggel (tehát helyben lakás és nyelvtudás nélkül is kérhet állampolgárságot), ha legalább egyik szülője örmény állampolgár volt vagy Örményország területén született és nagykorúságának betöltése után 3 éven belül állampolgárságért folyamodott. Érdekes, hogy az örmény állampolgársági törvény ismeri a csoportos honosítás lehetőségét is, ehhez elnöki döntés szükséges. Elmondható, hogy nincs túl nagy érdeklődés az örmény állampolgárság iránt, körülbelül 27 ezren vették fel azt 2008 óta.¹²

⁹ Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 18.

¹⁰ Az Örmény Köztársaság Alkotmánya (1995. július 05.) 11. cikk 3.

¹¹ Örményország állampolgárságról szóló törvénye, 1995. november 6-án fogadták el, 2007. 02.26-án módosítva. <http://www.mfa.am/old/perspectives/dualcitizenship-final-eng.pdf>

¹² International Election Observation Republic of Armenia – Parliamentary Elections, 6 May 2012, 5. o.

A választójogban is változást hozott a 2007-es jogszabálycsomag, ugyanis a választójogi törvény eltörölte a külföldön élő örmények választójogát. Az Electoral Code-ot 2011-ben változtatták meg ismét, egy vegyes megoldást választva.¹³ Az Örményországban lakóhellyel nem rendelkezők nem szavazhatnak a helyhatósági választásokon, valamint a 131 parlamenti képviselő közül azon 41-re, akit többségi rendszerben választanak meg. Ugyanakkor szavazati joggal bírnak az elnökválasztáson illetve a parlamenti választásokon azon 90 képviselő esetében, akiket arányos választási rendszerben választanak meg. A 2012-es választások már az új előírások szerint zajlottak,¹⁴ a bejelentett lakóhellyel nem rendelkező választókat egy kiegészítő választási listán szerepeltették.

A magyar egyszerűsített honosítás folyamata több lényeges ponton is eltér az örmény szabályozástól. Ismert, hogy az 1993. évi LV. törvény 2010-es módosítása előtt kedvezményesen volt honosítható a magát magyar nemzetiségűnek valló nem magyar állampolgár, aki a kérelem előterjesztésekor legalább egy éve Magyarországon lakik és felmenője magyar állampolgár volt. A jogszabály 2010-es módosítása óta kedvezményesen honosítható az a nem magyar állampolgár, akinek felmenője magyar állampolgár volt vagy valószínűsíti magyarországi származását, és magyar nyelvtudását igazolja. Az állampolgárság igényléséhez tehát már nem kell magyarországi lakhelyet igazolni.

Összehasonlítva a két állampolgársági jogszabályt, kitűnik, hogy míg az örmény származási alapon ad lehetőséget kedvezményes honosításra, úgy a magyar jogszabály a felmenők magyar állampolgárságához, vagy az ország területéről való származáshoz köti azt. Az örményországi szabályozás ilyen kedvezményes esetben nem várja el a nyelvtudást, míg a magyar igen. A helyben lakást egyik jogszabály sem követeli meg. A különbségek érthetőek a történelmi események fényében, hiszen Örményország az elmúlt évszázadokban sokszor nem rendelkezett önálló államisággal, vagy az csak bizonyos területekre terjedt ki, illetve egyes közösségek olyan régen elszakadtak, hogy a nyelvtudás irreális elvárás lenne. A magyar esetben viszont nem olyan régen kerültek más állam fennhatósága alá a külföldi magyar közösségek, hogy a nyelvtudás ne legyen feltételezhető.

Bár az állampolgárságért jelentkezők száma nem túl magas Örményországban, ennek ellenére határozott elképzeléseik vannak azt illetően, miért fontos az egyszerűsített honosítás. Armen Ayvazyan, az Ararát Stratégiai Kutatóközpont igazgatója

¹³ Electoral Code of Armenia 2011. május 26-án fogadták el. [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-REF\(2011\)029-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-REF(2011)029-e.pdf)

¹⁴ International Election Observation Republic of Armenia – Parliamentary Elections, 6 May 2012, 5. o.

egy 2005-ös washingtoni előadásában¹⁵ kifejtette, két fő cél áll az örmény politika előtt: biztosítani kell az ország katonai védelmét (úgy Örményországot, mint Karabahét), és az évszázadban el kell érni a 10 milliós lakosságszámot. A professzor felrója a diaszpórának, hogy tagjai közül túl sokan egy olyan nemzeti identitást éreznek magukénak, amely nem kötődik az anyaország földjéhez. Ennek orvoslására hat pontot sorol fel Ayvazyán:

1. közvetlen gazdasági kapcsolatok Örményországgal,
2. politikai elkötelezettség, azaz lobbizás,
3. ideológiai elkötelezettség (az örmény érdekek képviselője a befogadó államok médiájában és a török-azerbajdzsáni propaganda semlegesítése),
4. kulturális elköteleződés (az oktatásban, tudományban és kulturális életben),
5. szabadidős kötelezettségek (például Örményországban turistautakat tenni),
6. a végső elköteleződés: a honosítás.

A szerző megjegyzi, hogy bár ezek mindegyike sok haszonnal jár Örményország és a diaszpóra számára egyaránt, de a végső elköteleződés, a honosítás Örményország minden problémájára megoldást jelent (úgy a föld védelmére, mint a demográfiai gondokra).

Intézményi elhelyezés

Az örmény politikában és közigazgatásban, akárcsak a magyarországi, folyamatosan keresték a módját annak, hogy a kormányzaton belül hol van a legmegfelelőbb helye a diaszpóra politikának. A két legnagyobb szervezet illetve esemény, ahol a diaszpóra és az anyaország kapcsolatot tart, az maga az Örmény Diaszpóraügyi Minisztérium, az Örményország-Diaszpóra Konferencia¹⁶ illetve a „Hayastan” Pán-örmény Alapítvány. Azonban hozzá kell tennünk, hogy a diaszpóra-anyaország kapcsolatok olyan széles palettán mozognak, hogy lehetetlen azokat felsorolni. Sok esetben egy-egy szakmának is megvan a maga örmény konferenciája, illetve rengeteg alapítvány működik, sőt kétévente pán-örmény sportjátékokat is tartanak – ezek jellemzőbb kapcsolattartási formák, mint a hivatalos, állami fórumok. Úgy az alapítványok egyik fő tevékenysége (mint például az Armenian General Benevolent Union), mint az állami intézkedések középpontjában az áll, hogy minél több örmény származású fiatalat hosszabb-rövidebb időre Örményországba vonzzanak (akár turistának, akár önkéntesnek).

¹⁵ AYVAZYAN 2005, 2. o.

¹⁶ Handbook for Armenians Abroad 2010, 6. o.

Az örmény közigazgatásban a diaszpóra-ügy előbb a külügyi tárcánál kapott helyet. Itt azonban olyan kritikák érték a működését illetve magát a koncepciót is – arra hivatkozva, hogy a diaszpóra-kérdést nem külügyként kell kezelni –, hogy 2008-ban úgy döntött az örmény kormány, önálló Diaszpóraügyi Minisztériumot hoz létre. Ez jelenleg is különállóan működik, összefogva minden olyan ügyet, ami kapcsolódhat a diaszpórához. Hasonló dilemmákkal szembesült a magyar kormányzat is; a Határon Túli Magyarok Hivatala 1992 és 2006 között felváltva tartozott a külügyi tárca és a Miniszterelnöki Hivatal irányítása alá, majd a külhoni magyarok ügye egy főosztály feladata lett a Miniszterelnöki Hivatalon belül. Jelenleg a kijelölt miniszterelnök-helyettes és egy önálló államtitkárság felel a nemzetpolitikáért.

Magyarországon is több kapcsolattartási fórum létezett és létezik a külhoni magyarsággal való kapcsolattartásra. Ezek közül mindenképpen kiemelendő a Magyar Állandó Értekezlet, a Magyar Diaszpóra Tanács és a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma. A támogatáspolitikában domináns szerepet töltött be az Ilyés Közalapítvány, majd a Szülőföld Alap, illetve annak jogutódja, a Bethlen Gábor Alap. Mivel a szomszédos országokban élő magyar közösségek legátfogóbb és legerősebb szervezetei a nemzeti pártok, ezért a magyar nemzetpolitika erősen politika-központú. Ez természetesen nem igaz a diaszpórában élő magyarok esetében, mivel ők kulturális, identitásörző civil szervezeteket hoztak létre, amelyek esetében a legitimitás nem a választásokon elért eredménytől függ. A közeli anyaország, a könnyen megszerezhető Magyarország-élmény és a szülőföldön maradás doktrínája okán nem alakultak ki olyan hazatérési programok, mint Örményországban, sőt, fordított irányú az állami szándék: a Határtalanul! program célja, hogy a magyarországi diákok ismerjék meg a szomszédos országok magyarlakta területeit.

A diaszpórában élő magyarok számára a Balassi Intézet működtet olyan programokat (diaszpóra-szervezetekkel együttműködve), amelyek keretében hazavárják a főként Nyugat-Európában, Amerikában élő magyar származású fiatalokat (Vendégségben Magyarországon, ReConnect Hungary, Campus Hungary).

Üzlet és egyház

A diaszpórában élők nagymértékben hozzájárultak az örmény gazdaság növekedéséhez a függetlenség kikiáltása óta. 1991 és 2007 között a külföldi tőkebefektetés elérte a 3,5 milliárd dollárt, amelyből 2,9 milliárd 2000 és 2007 között jelent meg. A befektetők 70 százaléka örmény származású, vagy olyan más nemzetiségű, aki üzleti kapcsolatban áll a diaszpórában élő örményekkel. Főként az Oroszországban,

az Egyesült Államokban és Iránban élő örmények fektetnek be az anyaországban, de jelentős a francia, szír és libanoni örmény befektetések száma is.¹⁷

A diaszpórában élő 2-2,5 millió magyar sem számban, sem üzleti lehetőségekben nem versenyezhet az örmény diaszpórával. Több esetben is megfogalmazódott olyan kritika, hogy a magyar üzleti környezet nem elég barátságos a diaszpórában élőkkel. Megállapítható, hogy Magyarország kevésbé befektetőként tekint a diaszpórára, inkább terepismeretüket szeretné kihasználni; lehetőséget lát abban, hogy rajtuk keresztül a magyar vállalatok külföldre lépjenek. A magyar diaszpórában élők több esetben rendelkeznek üzleti érdekeltséggel Magyarországon, de elmondható, hogy ezek személyes kapcsolatok, nem pedig egy összehangolt állami elképzelés mentén alakulnak ki. Összességében a támogatás jellemzően az anyaország felől a diaszpóra felé irányul, és identitásőrző programokat szolgál.

Az örmény nemzetnek van egy különleges „segítőtársa”, eszköze az identitás-megőrzéshez: az Örmény Apostoli Egyház. Ez az intézmény az elmúlt több mint 1700 évben küldetésének tekintette úgy a kereszténység, mint az örmény kultúra fenntartását és terjesztését; olyan időszakokban is garantálta a nemzet túlélését, amikor nem létezett örmény államiség. Egyben biztos pontot jelent minden örménynek a világon, közös teret ad számukra és sikeres eszköz az asszimiláció ellen, hiszen számos közösségi programot is működtet.

Bár a magyar nemzetnek nincs „külön egyháza”, sok esetben mégis az egyház jelenti a kisközösségeknek, a szórványban és a diaszpórában élőknek az egyetlen magyar intézményt. Változó az egyes egyházak nemzeti identitás-megőrzésben vállalt szerepe: általában a protestáns egyházak aktívabbak e téren, mint a katolikus egyház (de ez sem egyértelmű, hiszen a Kárpátaljai Ferences Misszió hatalmas munkát végez a kárpátaljai magyarok körében, míg a csángók magyar misézését továbbra sem engedí a katolikus egyház).

Az is eltérő, hogy mennyire jellemző a felekezeti hovatartozás az egyes magyar közösségekre. A román ortodox, az orosz/ukrán ortodox közegben egyértelműen megkülönböztethetőek a „magyar egyházak”, ez pedig sikeres gátja lehet az asszimilációnak, vagy legalábbis egy erős eszköz ellene; ugyanakkor például a Felvidéken vagy Muravidéken a magyar közösséget a többségi nemzetől felekezeti hovatartozása nem különbözteti meg.

A hagyományosan (bár most már nem egyértelműen) protestáns Egyesült Államokban sem rendelkeznek a magyar közösségek ilyen egyértelmű vallási viszonyítási ponttal, ám ott az egyházak kisközösség-formáló ereje különösen erős. En-

¹⁷ Handbook for Armenians Abroad 2010, 6. o.

nek köszönhetően a diaszpórában élők esetében általánosan elmondható: ezekben a közösségekben az egyháznak (és a cserkészletnek) kiemelkedő szerepe van.

Összefoglalva elmondható, hogy Magyarország és Örményország hasonló (bár részleteiben eltérő) problémákkal szembesül a külföldön élő nemzetrészeket illetően. Örményország – mivel sokkal jelentősebb diaszpóra-közösséggel rendelkezik – sokkal nagyobb figyelmet fordít a diaszpóra-politikára, mint Magyarország teszi azt. Magyarország számára ez még egy kihívásokkal teli terület, amelyen érdemes Örményországtól tanulnunk. Ugyanakkor Örményország olyan radikális eszközök-höz nyúlt Karabahot illetően, amelyek alkalmazása hazánk esetében fel sem merül. Magyarország kimondottan innovatív a szomszédos államokban élő magyarok kérdésében, elég csak a Státusztörvény megoldására gondolnunk. Az Örményország által Karabahban választott eszközöket Magyarország egyértelműen elutasítja. Fontos ugyanakkor látnunk, ezek az eszközök a világ más tájain legitím eszközök. Magyarország világszerte élen jár annak a nyilvánvalóvá tételében, hogy Európában a XXI. században más, békés megoldások léteznek a nemzetegyesítésre.

Felhasznált irodalom

AYVAZYAN, Armen: The Enhancement of Armenia-Diaspora Relations as a Way of dressing the Challenges Facing the Armenian Nation. 2005. http://www.hayq.org/upload/files/Enhancement_of_Armenia-Diaspora_Relations_ENG.pdf

Az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala, az EBESZ Parlamenti Közgyűlése, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése és az Európai Parlament közös jelentése: International Election Observation Republic of Armenia – Parliamentary Elections. 6 May 2012. <http://www.osce.org/odihr/90332>

International Labour Organization, RA Ministry of Diaspora (): Handbook for Armenians Abroad. Yerevan, 2010. http://www.ilo.org/public/english/region/euro/moscow/info/publ/handbook_armenians_en.pdf

LIMA, Vincent: Fresh Perspectives on Armenia-Diaspora Relations Khachig Tölölyan and Krikor Beledian Speak with Haratch. Armenian Forum 1998 ősz, 1. évf. 3. sz. <http://www.gomidas.org/forum/af3c.htm>

Policy Forum Armenia (): Armenia-Diaspora Relations: 20 years since independence, 2010. http://www.pfarmeria.org/fileadmin/pfa_uploads/Diaspora_Forum/PFA_Diaspora_Report.pdf